

MAIORESCIANISMUL – CONSTANTĂ ÎN ATITUDINEA CRITICĂ

Alexandru RUJA
(Universitatea de Vest din Timișoara)

alexandruruja@yahoo.com

Titu Maiorescu's Influence – A Constant of the Critical Attitude

Born in the Great Union year – 1918 – and educated in the academic atmosphere of the University of Cluj-Sibiu, Eugen Todoran remained attached, throughout his life, to the great culture and the great values that he later promoted in his work. As a professor at the West University of Timișoara, he formed generations of Romanian literature specialists, able to study, understand and evaluate the major works of literature, that is, valuable literature. The present study – *Titu Maiorescu's Influence, a Constant of the Critical Attitude* – highlights an essential feature of Eugen Todoran's activity, that is to follow the line of critical activity traced in Romanian literature by Titu Maiorescu. It is no coincidence that the first article written by Eugen Todoran, in high school, was about Titu Maiorescu. Later, during maturity, he wrote a book about the creator of Romanian literary criticism entitled *Maiorescu* (1977). In evaluating the literary work, Eugen Todoran emphasises the aesthetic value of the work as it was theorized and argued for by Titu Maiorescu. The studies dedicated to the work of Mihai Eminescu and Lucian Blaga prove it. A true monograph, Eugen Todoran's extensive study shows the way Titu Maiorescu became a well-known literary critic and the reason he is a model for others, a school founder, the creator of a new direction, of the modernization of Romanian culture, seen as a blending of national values with European culture.

Keywords: *Eugen Todoran; university professor; literary critic; Literary Circle of Sibiu; Maiorescu; Romanian literature; critical theory; aesthetic value; critical spirit; modernization of literature.*

Născut în anul Marii Uniri, format în atmosfera academică a Universității din Cluj-Sibiu, Eugen Todoran a rămas atașat de marea cultură și de marile valori de care s-a ocupat, mai târziu, în opera sa.

„Universitatea din Cluj nu doar m-a «influențat», ci m-a «format». Tot ce s-a adăugat a rămas în respectul pentru profesorii ei și adeziunea la atmosfera spirituală creată în tradiția unei continuități de cultură românească direct în spațiul culturii europene, pe care Universitatea o întreține la mare nivel” precizează Eugen Todoran într-un interviu din 1988, apărut în revista „Orizont”.

O asemenea perspectivă prin care literatura română prin valorile ei există și în spațiul european a susținut Eugen Todoran în cursurile universitare la Universitatea din Timișoara precum și în cărțile sale. Putem spune și noi dimpreună cu Profesorul nostru, parafrazându-i vorbele citate înainte, că Universitatea din Timișoara nu doar m-a influențat, ci m-a format, iar tot ce s-a adăugat a rămas în respectul pentru profesorii ei, iar Eugen Todoran rămâne unul dintre acești mari profesori ai Universității noastre, alături de G. Ivănescu, Victor Iancu, G.I. Tohăneanu, Ștefan Munteanu. Și tot din cuvintele Profesorului am înțeles că literatura română prin valorile ei există în spațiul european, iar Universitatea trebuie să întrețină și să promoveze o asemenea atitudine de marcă a europenismului literaturii române. De aceea, pornind de la ideea Profesorului Eugen Todoran, am înființat în urmă cu ani, pentru studenții noștri, un masterat

având ca obiectiv fundamental *literatura română în context european*, pe care au avut, însă, alții grijă să îl desființeze, deși era agreat de un mare număr de studenți masteranzi.

Ideile fundamentale pe care se va construi exegeza critică asupra operei lui Eminescu, Maiorescu și Blaga este de găsit încă în studiile de tinerețe ale lui Todoran, aflate în spiritul criticii lui Titu Maiorescu, în sensul atașamentului la marea cultură, a prețuirii operelor de reală valoare și a statuării valorii estetice în primatul aprecierii critice. Cu un cuvânt ceea ce s-ar putea numi *maiorescianismul* criticii lui Eugen Todoran. Când încă Maiorescu nu era permis să se studieze în școli și universități, fiind obturat de viziunea sociologist-vulgară, de prelungirea atitudinii proletcultiste, Eugen Todoran își susținea cursurile universitare, despre marii clasici (Eminescu, Slavici, Caragiale, Creangă) în spirit maiorescian, adică în spiritul interpretării libere, deschis spre o nouă viziune asupra literaturii. Atitudinea Profesorului Eugen Todoran de interpretare critică a operei literare era atunci în consens cu ceea ce Maiorescu însuși susținea despre misiunea criticii. Scrisa criticul junimist în *Poeți și critici*, un articol nu prea citat, deși foarte important pentru felul în care Maiorescu problematizează și argumentează *relația poet – critic*:

„Misiunea criticii – misiune de altminteri totdeauna modestă, dar nu fără importanță în modestia ei – ne pare a fi în momentul de față mai mult de a lărgi cercul activităților individuale, de a deștepta tinerimea prea amorțită de pâcla trecutului și de a îmbărbăta spiritele spre lucrarea roditoare.”

Un asemenea mod de deșteptare a tinerimii spre înțelegerea literaturii de valoare a promovat Eugen Todoran prin cursurile sale și a cuprins, mai târziu, în cărțile sale. Și dacă noi îl omagiem astăzi la 100 de ani de la naștere, în anul în care sărbătorim împlinirea unui ideal – al Marii Uniri – care a fost și idealul lui Eugen Todoran, este pentru că Profesorul ne-a proiectat nouă și altor generații de studenți drumul de adevărată înțelegere a mării culturi.

Critica fenomenologică practică de Eugen Todoran, prin coborârea spre straturile genezice ale operei literare, înseamnă nu doar o continuare pe filonul criticii maioresciene, ci chiar o transcendere a acesteia spre alți parametri estetici și spre alte trasee hermeneutice. Deci, Eugen Todoran a depășit stadiul criticii maioresciene și a lărgit acțiunea critică pe principii maioresciene înspre modernitate. Cititorul specializat care parcurge atent lucrările sale fundamentale despre Eminescu, Maiorescu, Ioan Slavici, Lucian Blaga ș.a. va înțelege de ce îndemnul lui Eugen Todoran, cuprins în cartea sa despre Maiorescu, este NU „Înapoi la Maiorescu”, ci unul de deschidere spre alte zări ale literaturii: „Înainte cu Maiorescu!”.

Chiar debutul lui Eugen Todoran, la o vârstă fragedă, în perioada studiilor liceale, arată preocuparea sa pentru Titu Maiorescu și maiorescianism. Articolul cu care debutează Eugen Todoran se intitulează simplu: *Titu Maiorescu* și a apărut în revista liceală „Ghiocelul” (Târgu Mureș). De la început îl numește pe Maiorescu „cel mai limpede și mai adânc cugetător”, care, începând de pe la 1864, „a predominat, cu figura sa olimpică, întreaga cultură românească”. Din felul în care dezvoltă articolul, numai pe idei esențiale, fără digresiuni inutile, se poate observa că liceanul a citit în cea mai mare parte opera lui Maiorescu. Este surprinzătoare siguranța cu care afirmă rolul lui Titu Maiorescu în modernizarea României, „odată ce s-a întors din apus cu o vastă cultură”.

Ampla exegeză critică aplicată operei eminesciene urmează ca nivel linia înaltă a maiorescianismului, deși modalitatea de realizare este deschisă și spre alte zări de interpretare. Între temele referitoare la creația eminesciană care l-au preocupat de timpuriu pe Eugen Todoran a fost legătura poeziei cu creația populară, relația cu mitul și dimensiunea romantică a creației

(geniu, demon, titan), legătura cu filosofia. Ocupându-se de motivul dorului (*Eminescu: suflet și natură*, în revista „Curțile dorului”, 1941) văzut ca expresie a sentimentului tragic al existenței românești, Eugen Todoran consideră că „în perspectiva viziunii sale tanatice se întrevede sensul morții mioritice...”. Dimensiunea cosmică a peisajului din *Mai am un singur dor*, seninătatea în fața morții („Mai am un singur dor: / În liniștea serii / Să mă lăsați să mor / La marginea mării;”), esența metafizică a dorului, relația cu fenomenele cosmice, toate acestea conduc spre sensul morții mioritice. La fel ca în poezia *O, mamă...:* „Când voi muri, iubito, la creștet să nu-mi plângi / Din teiul sfânt și dulce o ramură să frângi, / La capul meu cu grijă tu ramura s-o-ngropi; [...] / Iar dacă-mpreună va fi ca să murim, / Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim; / Mormântul să ni-l sape la margine de râu, / Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu; / De-a pururea aproape vei fi de sânul meu... / Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu...”. Moartea și somnul veșnic în natură, îngemănarea cosmică trimit spre viziunea mioritică. Criticul mai citează: *Freamăt de codru, Adio, Dorința, La mijloc de codru des..., Floare albastră, Pe lângă plopii fără soț, Când amintirile* – și concluzionează: „Sensibilitatea lui Eminescu l-a înclinat spre problemele existențiale, ea l-a apropiat de extazul dionysiac prin care sufletul nostru popular își stabilește atitudinea în fața morții printr-o nuntire mioritică.”

Hyperion, demonic este un studiu mult mai elaborat, care pornește tot de la relația poeziei eminesciene cu mitul, determinată și motivată de romantism. Textul publicat în „Revista Cercului Literar” (1945, nr. 6-8) este un fragment din teza de licență elaborată sub conducerea lui D. Popovici. Amendând cercetări anterioare asupra poemului *Luceafărul*, Eugen Todoran apreciază că, pentru o interpretare justă, nu este necesară o cercetare a izvoarelor, a miturilor, ci mai ales a ideii fundamentale pe care se construiește și a gândirii filosofice implicate, pentru că „valoarea poemului nu se stabilește prin motivele inițiale, ci prin simbolul elaborat din ele”. Pornind din mit (coagulat popular în basm – *Fata din grădina de aur*), Eminescu îi va da o interpretare alegorică în spiritul propriei viziuni poetice și filosofice, în relația *Luceafărul* – *Hyperion* – Geniu. În cheia de descifrare a sensurilor demoniacului în *Luceafărul* criticul nu eludează sugestia poetului însuși privind interpretarea alegorică a poemului. Studiul *Hyperion, demonic* arată arealul cultural larg pe care se mișcă Eugen Todoran, dinspre critica literară spre filosofie, dinspre mitologie spre cosmologie.

Demonismul lui *Hyperion* nu ar consta atât într-o revoltă împotriva Divinității (cum îndeobște rezultă în romantism prin imaginea demonului și titanului), cât, mai ales, într-o încercare de „îndumnezeire”, prin scuturarea de „reziduurile htonice”, de tot ceea ce ține de lumea pământescă. *Hyperion* ar fi, deci,

„Nu un Satan în luptă cu Divinitatea, ci un demon în luptă cu natura proprie. [...] Prin dependența lui *Hyperion* de Dumnezeu, singura lui existență posibilă este nemurirea, de aceea demonicul din structura geniului prilejuiește o dramă prin care el e înclinat să dorească imposibilul. În creație constă puterea lui Dumnezeu și dezlegând pe *Hyperion* de nemurire, prin negarea creației din structura lui, ar însemna că El se neagă pe sine însuși.”

Studiul *Hyperion, demonic* stă la baza amplei monografii a operei eminesciene, publicată mai târziu. Deși elaborat în coordonarea lui D. Popovici, ideile sunt din *Daimonion* de L. Blaga, unde filosoful culturii vorbea de mit și gândire, oameni demonici, demonicul ca fatalitate, interpretări ale demonicului, demonicul și filosofia culturii. În capitolele despre *Luceafărul* (*Luceafărul – simbol și alegorie*) și despre demonism și titanism (*Demonul și titanul*) din ampla exegeză de mai târziu – *Eminescu* (1972) – Eugen Todoran va cizela interpretarea privind

demonismul hyperionic, va plasa mai larg interpretarea în viziune mitică și mai exact în contextul orientării romantice.

Volumul *Eminescu* nu reprezintă doar o amplă și complexă monografie a operei eminesciene, ci și o *altă perspectivă* de abordare a operei lui Eminescu. Până la această lucrare, exegeza eminesciană era dominată de viziunea lui G. Călinescu din *Opera lui Eminescu* și orice nouă lucrare care a apărut pornea din ideile călinesciene. Prin lucrările lui Eugen Todoran și I. Negoïtescu exegeza eminesciană se desprinde de influența lui G. Călinescu, distanțându-se și de modalitatea folosită de T. Vianu.

Rămânând, în esență, pe linia maioreșciană a valorii estetice, atât I. Negoïtescu cât și Eugen Todoran reușesc să aducă la lumină o altă față a operei eminesciene. I. Negoïtescu urmărește fața *plutonică* a creației eminesciene, urmărind „tonul original” al poeziei. Folosind, după cum spune el, termenii unei *geologii estetice* se poate numi *neptunică* acea parte a lirismului oferit de antume care își are originea „în straturile mai tangibile ale spiritului”, iar *plutonică*, acea poezie a convulsiilor creatoare de adâncime, a profunzimilor, o poezie a straturilor genezice – „dorul imensității elementare, vârsta de aur, inconștientul beat de voluptate al somnului, umbra tragică peste un tărâm de palori, decorul halucinant mirific, magia și mitul, implicațiile lor oculte, iată universul plutonic, metafora infernală”. Poezii ca *Mureșanu*, *Demonism*, *Miradoniz*, *Memento mori*, *Povestea magului călător în stele*, *Diamantul Nordului*, *Gemenii* sunt considerate poeme ce se constituie în coloane ale poeziei eminesciene.

După *Poezia lui Eminescu* (1968) de I. Negoïtescu, lucrarea lui Eugen Todoran este a doua contribuție importantă care se distanțează de perspectiva interpretării călinesciene și caută o altă cale a exegezei eminesciene. Se detașează și de Negoïtescu (chiar prin unele accente polemice), deoarece Eugen Todoran apreciază că „poeziile postume concură cu cele antume într-o construcție ce continuu se zidește” și nu pot reprezenta două planuri ori profiluri distincte. Deci, Eugen Todoran vede poezia lui Eminescu într-o construcție organică, așa cum poetul însuși a conceput-o și a realizat-o și nu cum, în timp, acestea au fost publicate, adică antum sau postum. Criticul nu admite o ruptură în structura personalității poetice eminesciene (cum face I. Negoïtescu: *neptunic* și *plutonic*) prin plasarea antumelor și postumelor în două „tărâmuri” diferite, pentru că, urmând metoda genezei gândirii poetice, el privește „opera mai întâi nu ca expresie *finită*, ci ca un *tot interior*, niciodată găsit în întregime din «dărâmăturile viitorului» în întregul operei”.

Originalitatea lucrării lui Eugen Todoran este evidentă și prin accentul pus pe *funcția filosofică a metaforei* în interpretarea poeziei eminesciene și nu pe o filosofie poetizată. Este, de fapt, ceea ce și Titu Maiorescu a făcut în cercetarea sa asupra poeziei române. Descifrarea felului în care se organizează conceptele gândirii poetice urmează un drum ce este propriu descoperirii *imaginilor poetice* și nu de evidențiere a procesului de elaborare a conceptelor. Ideile din ultimul capitol – *Structura poeziei și fenomenologia poeticului* – sunt reluate printr-o dezvoltare mai adâncă a interpretării în studiul *Eminescu sau geneza gândirii poetice din Secțiuni literare* (1973). Cercetarea operei eminesciene se întregește cu sinteza viziunii mitice din *Mihai Eminescu – Epopeea română* (1981), care dezvoltă capitole din volumul *Eminescu* (1972). Și tot de o linie maioreșciană în interpretarea poeziei eminesciene ține și discuția asupra *relației poezie – filosofie*. Raportul poezie – filosofie este clarificat de Eugen Todoran pentru o bună înțelegere nu doar a suportului filosofic pe care îl are poezia eminesciană, ci și a încărcăturii filosofice pe care poezia o conține. „Bogăția de idei, care înalță toată simțirea lui” despre care scria Maiorescu în studiul *Eminescu și poeziile lui*, reprezintă tocmai acest fundament filosofic al poeziei, fără ca

poezia să fie o filosofie versificată, fiindcă, așa cu menționa Maiorescu în același studiu, „nu ideea rece, ci ideea emoțională face pe poet”.

Există, deci, o filosofie a poeziei, fără ca să se substituie una alteia, după cum conceptele fundamentale ale poeziei eminesciene — *univers, lume, viață, moarte, natură, devenire, unitate, infinitate, absolut, timp, spațiu, istorie, creație, nimic, geniu*, etc. – sunt și ale gândirii raționale, dar în poezie acestea își revelează sensurile după o logică poetică „prin substituirea lor cu ideile-imagini”, nu după logica rațiunii obișnuite. Discursul critic referitor la „ideea emoțională” din teoria lui Maiorescu despre poezia lui Eminescu își găsește corespondent în teoria lui Eugen Todoran despre „ideile imagini” și în felul în care în exegeza poeziei eminesciene rezolvă raportul *ideogenic — imagogenic*. De aceea, Eugen Todoran își alege ca perspectivă de lucru în actul de exegeză și de înțelegere a poeziei lui Eminescu descoperirea *genezei gândirii poetice*. Este o metodă care ridică actul critic de exegeză a poeziei eminesciene la nivelul originalității și al interpretării inedite. În volumul *Eminescu*, apărut în 1972, Profesorul afirma:

„Dacă ar fi să definim metoda potrivită unei astfel de priviri a operei lui Eminescu, am putea-o numi *geneza gândirii poetice*. E o metodă care nu demonstrează problema *ideogenică*, pentru descoperirea procesului intelectual de producere a conceptelor, ci problema *imagogenică*, pentru demonstrarea procesului poetic de producere a imaginilor.”

Maiorescianismul interpretării critice la Eugen Todoran se observă bine chiar în lucrarea despre Titu Maiorescu. Până la ampla monografie a operei maioresciene – *Maiorescu* (1977) –, Eugen Todoran a scris mai multe articole/studii prin care și-a format, și-a clarificat, și-a consolidat viziunea și concepția asupra exemplarei opere a lui Titu Maiorescu. Într-un studiu din revista „Pagini literare” – *Teoria critică a lui Titu Maiorescu* – Eugen Todoran esențializează teoria lui Maiorescu, mai ales pe latura originii în filosofia germană, în special prin teoria esteticii lui Hegel, din care s-a dezvoltat, în mare parte, estetica maioresciană. De fapt, Todoran insistă pe teoria frumosului, ca bază a esteticului, așa cum Maiorescu a teoretizat-o în *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*. Aprecierile sunt continuate tot într-un studiu din „Pagini literare” (1941) – *Asupra criticii lui Titu Maiorescu*.

„Titu Maiorescu este nu numai un nume, ci și o *direcție*, deci o epocă, în literatura română, în cadrul istoric al *Junimii*” scrie Eugen Todoran, ridicând emblematic la nivelul unei epoci personalitatea lui Titu Maiorescu. Nu se poate vorbi în cultura română despre Maiorescu fără a se aminti *Junimea*, al cărui inițiator și mentor a fost, pentru că spiritul în care a lucrat a fost *spiritul junimist*, consemnând nu doar o *circumstanță modelatoare* a culturii, ci și o *direcție de acțiune* pentru modernizarea și europeanizarea culturii românești pe un substrat al spiritului național. Sintetizând trăsăturile esențiale ale criticului, Eugen Todoran accentuează în portretul pe care i-l face, idealul omului modern, urmărit de Maiorescu în întreaga sa activitate:

„Criticul, un umanist de formație clasicistă, raționalist prin concepție, universalist prin cultură, educator prin vocație, cu o conștiință clară a principiilor naturale ale vieții umane și a legilor sociale și spirituale, după care *ideea de om* se include în ideea de cultură, ca o condiție a progresului ei în toate formele spiritualității poporului în care individul uman trăiește: limbă, literatură, artă, știință, politică, după un ideal al omului modern”.

Eugen Todoran își structurează monografia maioresciană pe trei capitole, reprezentând tot atâtea direcții fundamentale ale activității lui Titu Maiorescu: estetica, critica, filosofia. În cadrul esteticii maioresciene, problemele pe care le are în vedere exegetul se referă la limbă,

valoare, poezie, artă. Oprindu-se mai insistent asupra studiului *Despre scrierea limbii române* (1866), Eugen Todoran nu ocolește nici celelalte articole mai mici, pentru că fiecare cuprinde o idee directoare care contribuie la coagularea teoriei despre limbă în procesul ei de modernizare și de schimbare a ortografiei (*Neologisme; Contra școlii lui Bărnăuțiu; De ce limba latină este chiar în privința educației morale studiul fundamental în gimnaziu?; Beția de cuvinte; Limba română în jurnalele din Austria*). În teoria sa despre limbă, Maiorescu are în vedere viziunea și concepția lui Humboldt, care vedea limba ca „organism” al vorbirii, fiind „un tezaur de cuvinte și un sistem de reguli”. Numai că teoria lingvistică a lui Maiorescu depășește această limită și anticipează teorii mai noi care fac distincția între *limbă* și *vorbitură*. Descifrând sistemul limbii și funcțiile limbajului prin teoria lui Maiorescu, Eugen Todoran ajunge până la structuralism și semiotică, încercând inutil explicarea teoriei lui Maiorescu, care era logică și clară.

Teoria asupra valorii (axiologia) la Maiorescu este interpretată și comentată prin suportul ei filosofic. Mai ales prin teoriile lui Kant și Hegel a găsit Maiorescu argumente pentru structurarea teoriei sale axiologice. Dar nu doar aici, ci și la Schopenhauer și mai înainte, în Antichitate, la Platon și Aristotel. O spune exegetul însuși: „Dar drumul izvoarelor rămâne deschis în această direcție, căci teoria lui despre frumos, deși se menține în estetica hegeliană prin distincția între *frumos* și *sublim*, pe drumul izvoarelor ei mai poate fi raportată în urmă și la alte nume”. De aici derivă principiul estetic în evaluarea axiologică a unei opere de artă. De la muzică și poezie, teoria frumosului artistic este extinsă la artă în general. Valoarea unei opere de artă este dată de modul în care încorporează frumosul/esteticul.

Fără a face o critică a izvoarelor, E. Todoran, pe întinsul întregii monografii a operei maioresciene, întreprinde o identificare a acestora, nu pentru a se fixa pe o interpretare sursologică, ci pentru a contextualiza, pentru a relaționa, mai ales cu spațiul cultural european. Adevărat tratat, *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867* trimite la teoria hegeliană a distincției dintre *frumos* și *adevăr*:

„Poezia, ca toate artele, este chemată să exprime frumosul; în deosebire de știință, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi și cea mai mare diferență între adevăr și frumos este că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă”.

Studiul lui Todoran nu reprezintă doar o evidențiere a *poeticii* maioresciene prin relaționare cu filosofia și estetica lui Hegel, Kant, Herbart ș.a., ci și o decelare a părții ei de originalitate, lucru important în condițiile în care studii anterioare au rămas doar la legătura cu anumite izvoare și în condițiile în care (fapt mai grav) s-a ajuns până la acuzații de plagiat după estetica lui Fr. Th. Vischer, pornind din cea a lui Hegel. Concluzia exegetului este categorică: „Și originalitatea criticului nu poate fi contestată numai pentru că el pune în discuție o idee hegeliană ce s-a constituit ea însăși în cursul istoriei esteticii, începând cu problematica sensibil – inteligibil în filosofia lui Platon.” Arta, în general, vorbește prin imagine, limbajul oricărei arte fiind *imagine artistică*. Eugen Todoran insistă pe hegelianismul teoriei lui Maiorescu, pe relația poeticii lui cu poetica clasică, în disputa provocată de observația că aceasta ar pierde în disputa cu poetica modernă. Argumentarea și explicația se face prin apel la retorică (clasică și modernă).

Partea a doua a studiului de poetică se referă la *condiția ideală* a poeziei și urmărește să explice sensul ideilor „manifestate în materie sensibilă”. Adică, sensul și specificul *frumosului*, problemă care ține de axiologie și prin care se definește valoarea poeziei. „Pe fundalul mai vechi al esteticii lui Kant, criticul va ajunge ca în problema raportului dintre *frumos* și *artă* să înțeleagă *frumosul*, în primele lui studii, după estetica lui Hegel, iar *arta*, în studiile de mai târziu, după estetica lui Schopenhauer” – scrie Eugen Todoran. Cu o argumentare adusă dinspre filosofia lui

Hegel și Herbart se demontează și obiecția referitoare la identificarea *ideii* cu *sentimentele* și *pasiunile* ca o condiție ideală a poeziei. De altfel, Maiorescu însuși în studiul său arată că „poezia este un product de lux al vieții intelectuale, *une noble inutilité*” și că „frumoasele arte, și poezia mai întâi, sunt *repaosul inteligenței*”. Ceea ce, de fapt, înseamnă că ideea poetică cuprinde afecte, deci simțăminte (sentimente) și pasiuni.

Critica și estetica sunt tratate de Eugen Todoran în capitole separate doar din necesități metodologice, pentru că, în practica analizei studiilor, acestea se întrepătrund. Întemeietor al criticii literare românești, Maiorescu susține o direcție a criticii literare care să impună criteriul estetic drept condiție în evaluarea unei opere de artă. Dar criteriul estetic ca bază și principiu de evaluare în actul criticii literare trebuie văzut în concepția mai generală a lui Titu Maiorescu despre cultură „pe care el o înțelegea ca evoluție în *spiritul adevărului*, considerând că *universalitatea* operei de artă răspunde unei necesități *istorice* a culturii române pentru integrarea ei în unitatea culturii europene, odată cu modernizarea statului român”.

Pentru Titu Maiorescu adevărata cultură este un domeniu vital pentru existența unei națiuni, o condiție fundamentală a viețuirii/existenței în viitor. Nu întâmplător studiul *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872) începe cu câteva întrebări de impact deosebit:

„Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină care cere și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni. Va putea să pășească în lucrare pașnică pe aceași cale pe care civilizația apuseană a adus atâta bine omenirii?”.

Răspunsurile la aceste întrebări, reieșite din analiza făcută de Titu Maiorescu pe poezie și proză pentru a identifica și a defini direcția nouă, le urmărește Eugen Todoran într-o intenție hermeneutică de a putea configura rolul lui Maiorescu în stabilirea drumului modernizării literaturii în noua ei direcție europeană.

Tema studiului, aceea de a vedea diferența dintre *direcția mai veche* și *direcția nouă*, este considerată de Maiorescu însuși „foarte importantă”, fiindcă „poziția morală în care se află poporul român este poate unică în istorie”. Eugen Todoran scoate în evidență europenismul lui Maiorescu, care, fiind preocupat de valorile naționale, nu a neglijat niciodată contextul european, relaționarea cu literatura europeană/occidentală sau „apuseană”, cum o numea el. Fiindcă, scrie Titu Maiorescu în același studiu din 1872:

„unul din semnele înălțimii culturii este tocmai a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale și, fără a pierde elementul național, de a descoperi totuși și de a formula ideea pentru omenirea întreagă. Aflarea și realizarea lor a fost de multe ori rezultatul experiențelor celor mai dureroase; dar jertfa odată adusă, ele se revarsă acum asupra omenirii și o cheamă a se împărtăși de binefacerea lor îmbelșugată. La această chemare nu te poți împotrivi: a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată* a fiecărui popor european. Întrebarea este numai dacă o poate face ca un soț de asemenea, sau ca un rob supus; dacă o poate face scăpându-și și întărindu-și neatârarea națională sau plecându-se sub puterea străină”.

Într-o secvență a studiului său, Eugen Todoran se ocupă și de problema raportului lui Titu Maiorescu cu ardeleni, care a făcut obiectul unor comentarii de-a lungul istoriei noastre literare, mai ales după ce E. Lovinescu a vorbit despre a patra generație postmaioresciană. Nu este, poate, întâmplător că despre această relație au scris doi cerchiști – Eugen Todoran (în volumul *Maiorescu*) și Ovidiu Cotruș (în studiul *Titu Maiorescu și cultura română*).

„Deci românii ardeleni, în condițiile «secolului luminilor», nu erau puși în situația de a alege între o cultură falsă și una adevărată, pentru ei cultura adevărată era cea care arăta cine sunt ca neam și cum vor mai putea fi, într-o luptă pentru existență istorică. Așa se explică «eroarea» lor, printr-o altă «eroare» mult mai mare, de ordin istoric, ei refuzând o «realitate» pentru ca, în numele unei «utopii», să repună istoria în cursul ei *real*, pentru ei de-abia atunci *rațional*”, afirmă Eugen Todoran în cartea sa despre Titu Maiorescu.

Având rădăcini adânci în Transilvania (deși Ovidiu Cotruș îl numește *transilvăneanul dezlădăcinat*), Titu Maiorescu nu a fost niciodată împotriva ardelenilor (cum s-a insinuat adeseori), chiar dacă diferențele de viziune asupra rolului culturii, al limbii au dus la articole de polemică intensă. Articole și intervenții academice polemice au fost mai ales pe problema limbii, a ortografiei, a neologismelor, printr-o atitudine tranșantă față de exagerarea etimologistă (*Despre scrierea limbei române; Neologisme; Două rapoarte cetite în Academia Română asupra ortografiei* (1880; 1904); *Limba română în jurnalele din Austria*). Există însă articole polemice cu ardelenii și pe alte teme. Articolul *Contra școalei lui Bărnuțiu* pornește de la lucrarea *Dereptulu publicu al româniloru* (1867) care cuprinde prelegerile susținute de Simion Bărnuțiu la Universitatea din Iași. În spirit polemic Maiorescu combate aproape toate temele acestei cărți, care sunt dintr-o altă sferă decât lingvistica: istorie, religie, monarhie constituțională, drept public, „legislațiune”, domn străin/dominație străină etc. Numai că, având o altă părere asupra acestor probleme, atitudinea lui Maiorescu nu diminuează importanța activității lui Simion Bărnuțiu ca întemeietor de școală la Universitatea din Iași, dimpotrivă îi aprofundează valoarea prin analiza amănunțită făcută.

Titu Maiorescu trata literatura Transilvaniei în contextul mișcării culturale românești – observă Eugen Todoran –, pe drumul unui ideal național de îndeplinit, numai că în Transilvania drumul acesta era împiedicat prin „contestarea drepturilor istorice ale românilor”. De aceea, în Transilvania era încă necesară „angajarea culturii în direcția luminismului” sau, cum scrie Ovidiu Cotruș, ardelenii trebuiau să trăiască până la capăt „utopia”. Ori în termenii unui limbaj mai simplu și realist al lui G. Barițiu: „A cere de la noi astăzi să scriem pe placul d-lui Maiorescu ar fi tocmai ca și când ai cere de la ofițeri ca între șuierăturile gloanțelor și între vaietele celor răniți să scrie reporturi și buletine elegante și caligrafice”. Maiorescu însuși se va reîntoarce spre literatura din Transilvania atunci când „dincoace de Carpați par a se fi sleit puterile literare” (*În memoria poetului dialectal Victor Vlad; Ioan Popovici-Bănățeanul*). Prezentarea în Academia Română a operei lui Octavian Goga rămâne un alt argument.

„Efectul produs asupra marelui număr de cetitori credem că provine mai întâi din forma frumoasă în care autorul a știut să exprime frumosul «patriotic» al multora din versurile sale.[...] Ceea ce ne întărește impresia că în tânărul autor avem un poet dintre cei chemați și aleși este și alt șir de poezii, care n-au a face cu patriotismul, ci sunt din veșnicul tezaur al emoțiunilor omenești, poeziile de veselie, de amor, de întristare intimă.”

Încheierea cărții dedicate marelui critic arată în ce fel Eugen Todoran înțelege actualitatea lui Titu Maiorescu:

„Dar cum nici o epocă nu a avut parte, și nu va avea nici în viitor, numai de «personalități artistice», exigența «spiritului critic», căruia Maiorescu i-a dat forța «începutului», este justificată în orice epocă, ori de câte ori literatura scriitorilor își caută ea însăși propria sa imagine, realizată prin condiția ei de artă. Și, dacă pentru înțelegerea adevărului artistic într-o teorie estetică este

depășit astăzi îndemnul «Înapoi *la* Maiorescu!», iar etapele consumate ale criticii literare nu mai pot menține nici îndemnul «Înainte, *de la* Maiorescu!», rămâne mereu actual în dialectica interioară a spiritului critic, ca spirit modern al culturii, îndemnul «Înainte, *cu* Maiorescu!»”.

Scrisă ea însăși în spiritul maiorescianismului, adevărată monografie a operei, amplul studiu al lui Eugen Todoran arată în ce fel a devenit și de ce este Titu Maiorescu *criticul exemplar*, întemeietor de școală, creator al direcției noi, de modernizare a culturii române, văzută ca îngemănare a valorilor naționale cu mișcarea culturală europeană.